

Ett amerikanskt hydrofonsystem etableras i svenska vatten

OLA FRITHIOFSON

Orust

Under ubåtsjaktens mest intensiva fas i början av 1980-talet var jag internationell sekreterare i Socialdemokratiska Ungdomsförbundet (SSU). U-137 hade strandat vid Torumskär i Blekinge 1981, och minor och sjunkbomber sattes in mot ubåtar i Hårsfjärden 1982, och detta blev av naturliga skäl något jag tog upp med min far, Karl Frithiofson.¹ Han hade varit statssekreterare i närmare tio år (1958–1967) hos försvarsminister Sven Andersson och var ordförande i försvarsutredningen 1965–1967. Han blev senare landshövding och samtidigt civilbefälhavare för västra Sverige. Den 1 december 1983 hade militärbefälhavarna och civilbefälhavarna sitt årliga möte med överbefälhavaren (ÖB) Lennart Ljung. Mötet var i Göteborg. Min far var veteran bland deltagarna.² Han var ordförande på mötet, enligt vad Ljung skriver i sin dagbok.³ Enligt dagboken flög general Ljung sedan till Stockholm för att orientera försvarsminister Anders Thunborg.⁴ Min far, enligt hans kalender, hade möten med statsminister Olof Palme, som var på besök i Skaraborgs län.⁵ Några dagar senare berättade min far för mig att ubåtarna, alltså de som dittills kränkt svenskt vatten och som bäst bara skymtats vid vattenytan, var från väst.

1. Ubåten U-137 hette egentligen S-363 (eller på ryska C-363). Alla ubåtar tillhörande Projekt 613 ("Whiskeyklass") var betecknade med ett "S".

2. Karl Frithiofsons almanacka för 1/12 1983 visar att han bokat in möte: "09.30 CB/MB (GBG)" (m.a.o. möte kl. 09.30 med Civilbefälhavarna [CB] och Militärbefälhavarna [MB] i Göteborg).

3. Lennart Ljungs dagbok har getts ut av Kungliga Samfundet för utgivande av handskrif- ter rörande Skandinaviens historia genom Eva-Britt Wallberg, *Lennart Ljungs tjänstedagböcker 1978–83* (Stockholm 2010). Där står bland annat "Den här gången leddes det av Karl Frithiofson", s. 489.

4. *Ibid.*

5. I almanackan är antecknat 1/12 1983 "15.00 Palme i länet". Samma kväll "Palme?". 2/12 1983 är antecknat "Palme" med den arbetsdagen intecknad för det sammanhanget.

Ubåtarna i Hårsfjärden hade varit från ett västligt land. Han sa samma sak till min bror några år senare.⁶

Varför inte konsensus

Frågan om ubåtskränkningarna av de svenska vattnen på 1980-talet har lett till en smått irriterad och ibland elak debatt inom såväl forskarvärld som i den svenska samhällsdebatten. Tre SOU har behandlat frågan, 1983, 1995 och 2001.⁷ En länge hemligstämplad utredning gjordes 1987 på uppdrag av statsrådsberedningen och utfördes av en namnkunnig trio, den tidigare chefen för den militära underrättelsetjänsten generalmajor Bengt Wallroth, senare utrikesministern Jan Eliasson och nuvarande EU-ministern Hans Dahlgren.⁸ Den svenska marinen har genomfört egna utredningar, bland annat granskades händelserna vid Hårsfjärden 1982 av den Marina Analysgruppen och genom den så kallade Grandin-rapporten för marinchefen Per Rudberg.⁹ Böcker har skrivits av flera. Bland dem före detta ÖB Bengt Gustafsson och kommendörkapten av 1:a graden Nils-Ove Jansson, liksom av ambassadören och ubåtsutredaren Mathias Mossberg av journalisten och tidningen *Dagens Industri* korrespondent Anders Hasselbohm och inte minst av professor emeritus Ola Tunander i Oslo.¹⁰

För omkring tio år sedan gav den här tidskriften, *Historisk tidskrift*,

6. Samtal jag fört med min bror Per Frithiofson

7. SOU 1983:13, *Att möta ubåtshotet: Ubåtskränkningarna och svensk säkerhetspolitik: Betänkande av Ubåtsskyddskommissionen* (Stockholm:Försvarsdepartementet 1983); SOU 1995:135, *Ubåtsfrågan 1981–1994: Rapport från ubåtskommissionen* (Stockholm 1995); SOU 2001:85, *Perspektiv på ubåtsfrågan: Hanteringen av ubåtsfrågan politiskt och militärt* (Stockholm 2001).

8. Notat för briefing av Ingvar Carlsson, december 1987 av regeringsgruppen (Jan Eliasson, Hans Dahlgren och Bengt Wallroth) under ordförandeskap av generalmajor Wallroth, chef för den internationella avdelningen, försvarsdepartementet. "Undervattensverksamhet – förekomst, omfattning och inriktning tidsmässigt och geografiskt det s.k. "mönstret" i verksamheten samt nationalitetsbestämning" (Ekéus utredningsdokument 50:3, Riksarkivet, Stockholm).

9. "Granskning av ubåtsverksamheten mot bakgrund av händelserna i Stockholms skärgård", av Gunnar Grandin (ordförande) och Sven-Åke Adler (vice ordförande) för Chefen för Marinen 3 december 1982.

10. Bengt Gustafsson, *Sanningen om ubåtsfrågan: Ett försök till analys* (Stockholm 2010); Nils-Ove Jansson, *Omöjlig Ubåt: Stridsberättelser från ubåtsjakten* (Göteborg 2014); Mathias Mossberg, *I mörka vatten: Hur svenska folket fördes bakom ljuset i ubåtsfrågan* (Stockholm 2009; utvidgad version Stockholm 2016); Anders Hasselbohm, *Ubåtshotet: En kritisk granskning av Hårsfjärden-incidenten och ubåtsskyddskommissionens rapport* (Stockholm 1984); Ola Tunander, *Hårsfjärden: Det hemliga ubåtskriget mot Sverige* (Stockholm 2001); Tunander, *The Secret War against Sweden: US and British Submarine Deception in the 1980s* (London & New York 2004); Tunander, *Det svenska ubåtskriget* (Stockholm 2019).

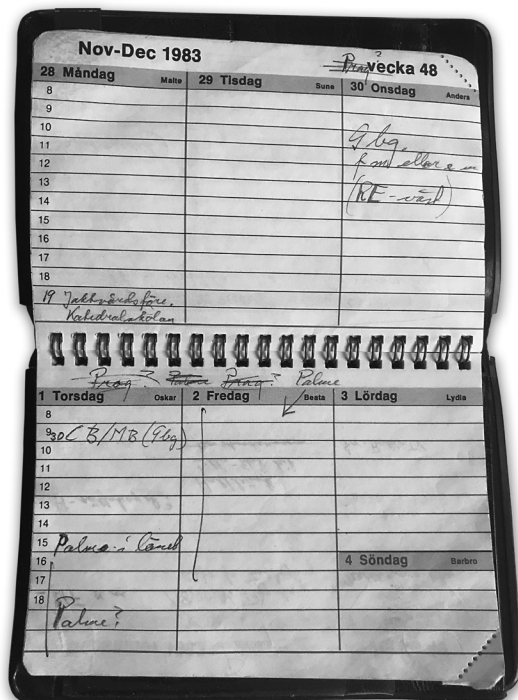


Bild 1. Utdrag ur Karl Frithiofsons almanacka för år 1983 som visar möte med Milobefälhavare och Civilbefälhavare i Göteborg torsdagen den 1 december, noteringen "Palme i länet", samt eventuellt möte med Olof Palme kvällen den 1 december och möte med Olof Palme fredagen den 2 december. Privat arkiv. Foto: Ola Frithiofson.

utrymme för en diskussion i ubåtsfrågan. I sju debattinlägg 2008–2010 diskuterades ubåtskränkningarna under 1980-talet i huvudsak utifrån Ola Tunanders rapport *Spelet under ytan: Teknisk bevisning i nationalitetsfrågan för ubåtsoperationen mot Sverige 1982* inom forskningsprogrammet "Sverige under det kalla kriget".¹¹ Vid den tiden pågick också en debatt i frågan i *Expressen* och journalisten Lars Borgnäs gjorde tre uppmärksammade program för SVT:s Uppdrag Granskning.¹² I det första och andra programmet visades att en bandupptagning från Hårsfjärden 1982,

11. <<https://files.prio.org/files/projects/Spelet%20under%20ytan/Spelet-under-ytan.pdf>>

12. "Ubåtar, lögnare och ljudband", 3/10 2007; "Ubåtssoppa på en spik", 21/11 2007; "Nyckeln till Hårsfjärden", 11/6 2008 (Uppdrag Granskning, SVT).

vilken använts som bevis för en sovjetisk ubåt, i stället innehöll ljud från ett ytfartyg. Detta sa dåvarande chefen för den norska underrättelsetjänsten, konteramiral Jan Ingebrigtsen i programmet. Det svenska försvarets forskningsinstitut (FOI) tvingades göra en förnyad analys och drog då slutsatsen att bandet nästan säkert innehöll ljud från taxibåten Amalia.¹³ I det tredje programmet, "Nyckeln till Hårsfjärden", visades att en inspelad elektronisk signal från vatten nära Hårsfjärden sannolikt var en krypterad kommunikation mellan två västliga ubåtar i samband med ubåtsjakten 1982. Även Mathias Mossbergs bok *I mörka vatten: Hur svenska folket fördes bakom ljuset i ubåtsfrågan* (2009), som också recenserades i *Historisk tidskrift*, gav underlag till diskussionen.¹⁴

Trots alla utredningar och all forskning är frågan om vem som var i de svenska vattnen och varför inte avgjord. Det går inte att påstå att det råder konsensus i frågan. Det finns olika och vitt skilda uppfattningar om vad som verkligen hände. Själv har jag svårt att förstå de som fortfarande hävdar att det var sovjetiska ubåtar i Hårsfjärden och i samband med andra uppmärksammade ubåtsjakter på 1980-talet. Inga hållbara bevis har lagts fram som kan ge oss anledning att dra den slutsatsen.

Ubåtskränkningarna berör också vad som måste beskrivas som ett nationellt trauma, mordet på statsminister Olof Palme. Beröringspunkterna är flera; dels var den här ubåtsaktiviteten mycket intensiv åren strax innan statsministern mördades, dels så slog de mot Olof Palmes och Sveriges säkerhetspolitik präglad av dialog med östblocket och idéer om gemensam säkerhet och en kärnvapenfri zon i Norden.

13. Erland Sangfelt & Gunnar Sundin, "Resultat av analysuppdrag, HKV 23 321:61522 MTRL ref 252:3301", teknisk rapport, Försvars- och säkerhetssystem, Totalförsvarets forskningsinstitut FOI (Stockholm 2008); se även <<http://www.foi.se/nyheter/Press-nyheter/Pressmeddelanden/?pid=216199>>.

14. Bengt Gustafsson, "Kommentar till Ola Tunanders *Spelet under ytan*", *Historisk tidskrift* 128:3 (2008) s. 489–502; Ulf Bjereld, Alf W. Johansson & Karl Molin, "Replik till Bengt Gustafsson", *Historisk tidskrift* 129:1 (2009) s. 47; Ola Tunander, "Ett generalangrepp på den kritiska historieforskningen: En kommentar till Bengt Gustafsson", *Historisk tidskrift* 129:1 (2009) s. 48–62; Bengt Gustafsson, "Ordsvallet hjälper inte Ola Tunander: Svar på Ola Tunanders kommentar", *Historisk tidskrift* 129:1 (2009) s. 63–64; Ola Tunander, "Det så kallade Elefantmötet: Replik till Bengt Gustafsson", *Historisk tidskrift* 129:2 (2009) s.251–255; Bengt Gustafsson, "Vetenskapen kan inte använda Tunander som källa", *Historisk tidskrift* 129:3 (2009) s. 539; Ola Tunander, "Men för Bengt Gustafsson är jag den enda trovärdiga källan", *Historisk tidskrift* 129:3 (2009) s. 540–543; Gunnar Åselius, "Konspiration eller panikreaktion: Sverige och ubåtskränkningarna under 1980-talet", *Historisk tidskrift* 129:4 (2009) s. 651–654; Ola Tunander, "Rättelse: Nationella operationer vs Nato-operationer", *Historisk tidskrift* 130:2 (2010) s. 283–285.

Denna essä är skriven av någon som bryr sig om vad akademiker skriver, vilken forskning som presteras. Jag hoppas med min berättelse kunna bidra till kunskaper och infallsvinklar som kan leda till ny forskning. Frågan har till och med rests om en sanningskommission av något slag. Något som är större och mer samhällspåverkande än enskilda forskningsrapporter. Ubåtskränkningarna och säkerhetspolitiken som den utspelade sig på 1980-talet förefaller inte höra till kategorin ”det kan vi lägga bakom oss”. I alla fall inte som författaren till den här essän ser det.

Jag blev förvånad av att min far sa att ubåtarna kom från ”väst”. Alla talade vid den tiden om sovjetiska ubåtar. Inte minst hade Sven Andersson, som hade varit ordförande i Ubåtsskyddskommissionen (1982–1983), pekat ut Sovjetunionen. Olof Palme hade timmarna därefter i april 1983 protesterat mot de sovjetiska kränkningarna. Den svenske ambassadören i Moskva hade kallats hem. Thage G. Peterson skrev senare i sin bok om Olof Palme att ”stämningen var sådan”. Journalister, militärer och diplomater, alla menade ”att Sverige hade utsatts för ubåtskränkningar av Sovjetunionen”.¹⁵

Det kan vi ta imorgon och kongressbeslut är inte så viktiga

Min far sa som sagt att ubåtarna kom från väst. Han ville inte säga mer. Jag var ganska ung då men hade redan diskuterat politik i ett decennium. I efterhand ser jag att samtalet kom att bli en vattendelare för mig. En gradvis förändring som jag upplever har vidgat mitt politiska perspektiv och gett ytterligare en dimension till min förståelse av maktens språk. Jag måste ifrågasätta, pröva också de verklighetsbeskrivningar som kommer från auktoritativa källor innan jag tar dem som mina. Min far var en traditionell socialdemokrat. Han var ett med partiets politik och ledning, sa sällan något kritiskt och höll de hemligheter som hörde till försvaret för sig själv, men han sa några saker om Sven Andersson, som kan vara av intresse.¹⁶

15. Thage G. Pettersson, *Olof Palme, som jag minns honom* (Stockholm 2002) s. 189–190.

16. Sven Andersson hade varit riksdagsledamot 1940–1944 och arbetade då med försvarsfrågor. I sin bok *På Per Albins tid* (Stockholm 1980) skriver Sven Andersson bl.a. att han som ung och nybliven riksdagsledamot mitt under brinnande världskrig tillsammans med en hög svensk militär besökte den tyska försvarsledningens högkvarter i Berlin och då råkade gå igenom ett rum där stora pilar ritats på kartorna i riktning österut över Ukraina. Han var partisekreterare (1945–1948), då en viktig uppgift var att ta debatten med de svenska kommunisterna på arbetsplatserna. Han var sedan konsultativt statsråd (1948–1951) med ansvar för försvars- och budgetfrågor, kommunikationsminister (1951–1957), försvarsminister (1957–

Min far sa till mig att det var två saker som präglade Sven Anderssons arbete på Försvarsdepartementet, att det inte fanns anledning att lösa frågor i dag då morgondagen eller dagen därefter nog skulle ge utrymme till det, och att Sven inte tog så allvarligt på socialdemokratiska kongressbeslut. Att skjuta på uppgifter kan också ha fört med sig att Sven Andersson lät generaler och amiraler vara, utan att lägga sig alltför mycket i vad de höll på med.

En betydelsefull dold del av politik och säkerhetspolitik

Det framgår också av min fars almanacka att han träffade en person vid namn Lindencrona två gånger under 1967, en gång i maj och en gång i augusti. Det framgår av almanackans sammanhang vid det första mötet att kontakten skedde i min fars roll som ordförande för försvarsutredningen, som lade sitt betänkande sent 1967.¹⁷ Alvar Lindencrona var chef för svenska Stay Behind, det vill säga de styrkor som skulle aktiveras för att göra motstånd mot en ockupationsmakt och som under fredstid upprätthölls med finansiering och organisering, och som jag förmodar, också utbildning och övning. Under 1967 fördes ansvaret för Stay Behind över från Inrikesdepartementet till Försvarsdepartementet där Sven Andersson var departementschef.¹⁸ Som ansvarig för Stay Behind inom regeringen hade Sven Andersson kontakter med ett brett spektrum av det svenska samhället, försvarsmaktens olika delar, näringslivet, fackföreningsrörelsen och andra. Redan när Tage Erlander var statssekreterare hos socialminister Gustav Möller inrättades ett svenskt Stay Behind med regelverk för offentligt finansierad verksamhet och med utsedda revisorer men även privata donationer tilläts.¹⁹ I Erlanders dagböcker står att industrimannen Ragnar Kempe ett år donerade 100 000 kronor.²⁰ År 1958 fördes ansvaret över på inrikesdepartementet, dit ansvaret för polis-

1973) och sedan inrikesminister (1973–1976). Han rekryterade min far som statssekreterare i försvarsdepartementet från finansdepartementet år 1958. Sven Andersson har varit statsråd och försvarminister under decennier.

17. Karl Frithiofsons almanacka 31/5 1967 kl. 15.00 och 18/8 1967 lunch kl. 12.00

18. Samtal med en tidigare anställd vid Försvarsdepartementet.

19. *Ibid.*

20. Tage Erlander, *Dagböcker 1950–1951* (Hedemora 2001) s. 252. "Kempe hade skänkt 100 000 kronor till Ehrensvärd att användas till Lindencronas underjordiska motståndsrörelse. Gott och väl, bara inte Kempe tror att det han stöder är något annat än en ren försvarsorganisation. Nothin hade talat med honom om en hemlig underrättelsetjänst." Erlander skrev inte ut förnamnet här, men "Ragnar Kempe" förekommer i Tage Erlander, *Dagböcker 1954* (Hedemora 2004).

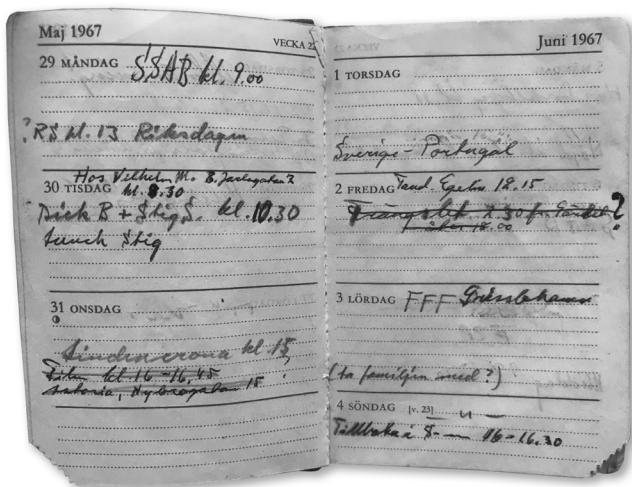


Bild 2. Utdrag ur Karl Frithiofsons almanacka för år 1967 som visar möte med "Lindencrona" kl. 15 onsdagen den 31 maj. Privat arkiv. Foto: Ola Frithiofson.

väsendet och säkerhetspolisen tidigare förts från socialdepartementet.²¹

Sven Anderssons bakgrund inom försvarspolitiken gjorde honom unikt väl positionerad att inom regeringen handha frågor som rörde Stay Behinds verksamhet. Frågan om det svenska Stay Behind har behandlats i olika sammanhang. Flera grupperingar utanför statsmakten har också varit aktiva under kalla kriget med syfte att kunna utgöra motstånd mot en tänkt ockupationsmakt. Bland andra organiserade den senare CIA-chefen William Colby en sådan verksamhet i början av 1950-talet medan han var CIA:s stationschef i Stockholm.²²

Inom utredningen om mordet på Olof Palme har olika grupperingar med mer eller mindre självpåtagna försvarsuppgifter varit aktuella. Ett par har omnämnts som "Barbrogruppen" och "Lennartgruppen".²³ En-

21. Samtal med en tidigare anställd vid Försvarsdepartementet.

22. William Colby, *Honorable Men: My Life in the CIA* (London 1978) s. 96; Daniele Ganser, *Natos hemliga arméer: Operation Gladio och terrorismen i Västeuropa* (Stockholm 2005) s. 328–349.

23. Jag blev i februari 2018 inbjuden till ett internt seminarium, och talade sedan inför de poliser och åklagare som ansvarade för utredningen om mordet på Olof Palme då seminariet hölls i maj 2018. Efter det hade jag kontakt med utredarna och samtalade med andra personer som också varit i dialog med utredningen. Uppgiften kommer från en annan person som var i dialog med utredningen.

ligt chefen för marinen (1978–1984) viceamiral Per Rudberg var hans krigstida uppgift att vara befälhavare i exil för svenska Stay Behind i händelse av ett ockuperat Sverige. Han skulle vara placerad i Storbritanien alternativt i USA. Detsamma sa hans båda föregångare Åke Lindemalm och Bengt Lundvall, men Rudberg behöll sin krigstida placering även efter att han hade lämnat marinen fram till det kalla krigets slut. I samtal uttryckte Rudberg stort förtroende för Sven Andersson, som gav honom stor frihet.²⁴

Ambassadör Sven Hirdman uppger att han utnämndes till statssekreterare i Försvarsdepartementet 1979. I samband med det besökte han olika delar som ingick i Försvarsmakten samt FRA. Han fick då återkommande information om att dessa känsliga frågor de diskuterade fortfarande sköttes av Sven Andersson själv och att ingen annan tog vid efter att han lämnade posten som försvarsminister 1973. De försvarsministrar som tillsattes efter Sven Andersson hade inte samma tyngd och den mest känsliga verksamheten låg antagligen kvar hos Sven Andersson även i början av 1980-talet. "Sven Andersson agerade mycket självständigt som försvarsminister och informerade inte alltid regeringskollegorna", sa Hirdman.²⁵

Det fanns en informell säkerhetspolitisk hierarki med Sven Andersson och Per Rudberg, som behöll sina mest känsliga uppgifter efter att de hade lämnat sina formella positioner som försvarsminister respektive marinchef, och dessa uppgifter var de som var tätt knutna till amerikanerna och britererna. Journalisten Mikael Holmström skriver hur Per Rudberg, efter att ha utnämnts till marinchef 1978 hade haft möten med ett stort antal toppamiraler i Washington. Mottagandet kunde bara jämföras med det som getts "de viktigaste NATO-länderna", för att citera den svenska attachén vid ambassaden i Washington.²⁶ Professor emeritus Ola Tunander skriver att Per Rudberg semestrade med amiral Bobby Ray Inman, som hade varit biträdande attaché i Stockholm och som var den högst rankade marina underrättelseofficeren i det amerikanska systemet.²⁷

24. Mikael Holmström, *Den dolda alliansen: Sveriges hemliga NATO-förbindelser* (Stockholm 2011) s. 371–388.

25. Uppgift från Sven Hirdman från telefonsamtal 10/8 2020 samt e-post 18/2 2020.

26. Holmström (2011) s. 378.

27. Tunander (2019) s. 103.

Mitt samtal med amiral Bobby Ray Inman

Jag tänkte mycket på det min far hade sagt om ubåtarna, och i april 2015 sände jag ett e-postmeddelande till amiral Bobby Ray Inman, som på mitten av 1960-talet hade varit USA:s biträdande marinattaché i Stockholm – medan min far var statssekreterare – och som sedan behöll sina band till svenska officerare. Inman var nu bland många andra uppdrag "tenure professor" vid Lyndon B. Johnson School of Public Affairs, University of Texas (Austin).²⁸ Jag fick besked tillbaka via hans assistent att Inman sa okej till att prata med mig över telefon och så ringde assistenten upp mig och jag fick tala med amiral Inman.

Jag kände till Inmans mycket framträdande positioner inom de amerikanska myndigheter som arbetar med säkerhetspolitik. Det är värt att beskriva dessa för att sätta mitt samtal med Inman i det sammanhang det hör hemma. Redan några år efter tiden som biträdande marinattaché i Sverige (1965–1967) blev han högste chef för US Naval Intelligence (1974–1976), sedan vicechef för Defense Intelligence Agency (1976–1977), chef för USA:s signalspaning, National Security Agency (1977–1981) och biträdande CIA-chef (1981–1982). Han var 1991–1993 ordförande i president George H. W. Bushs "Intelligence Advisory Board", och 1993 var han president Bill Clintons kandidat som försvarsminister. Inman drog själv tillbaka sin kandidatur. Han avgick också på egen begäran som vicechef för CIA i juli 1982, då han inte kom överens med CIA-chefen, William Casey, som älskade de mest riskfyllda operationerna. Enligt vad som skrevs i *New York Times* var Inman mer orienterad mot informationsinsamling och analys.²⁹ Under senare tid, 2018, har Inman också berättat att han, som Director of Naval Intelligence också ledde arbetet inom NURO, National Underwater Reconnaissance Office.³⁰

När Inman ringde mig i april 2015 förklarade jag att det var jag som

28. Adm. Bobby R. Inman utnämndes till "adjunct professor at The University of Texas at Austin" 1987. Han utnämndes 2001 till en s.k. "tenured professor" och innehavare av "the Lyndon B. Johnson Centennial Chair in National Policy". Han var även 2005 "interim dean of the LBJ School of Public Affairs" och igen januari 2009 till mars 2010. Vårterminen 2021 föreläste Inman om "Crisis management", se <<https://lbj.utexas.edu/spring-2021-60545-pa-383c-policy-development>>.

29. Philip Taubman, "After Bobby Ray, whiter the CIA?", *The New York Times*, 25/4 1982.

30. <https://www.youtube.com/watch?v=_QEQ9SGZxYU>. Länken leder till en filmad redovisning av en konferens, "Clandestine Tech: A History Lesson from One of America's Former Top Spies: Time Machine 2018" där Inman föreläser. Han säger där att han som "Director of Naval Intelligence also had a second hat as Director of National Underwater Reconnaissance Office, NURO. That is the organization that procures all the sensitive reconnaissance

sänt honom professor Ola Tunanders då ofärdiga text på engelska som sedan kom att publiceras i boken *Det svenska ubåtskriget* (2019). Inman misstog mig först för att vara Ola Tunander. Det var med Tunander han hade avsett samtala. Jag fick förklarat att det inte var så, att jag var son till statssekreteraren i försvarsdepartementet på 1960-talet. "Arbetade din far åt Sven Andersson?", frågade Inman. När jag svarade jakande, sa Inman att Sven Andersson var "a fine man". Han sa det på ett sätt som jag uppfattade som uppriktigt innerligt, som något han verkligen menade. Direkt på detta sa Inman att han använde bankdirektören vid SE-banken Karl Arvid Norlin (Wallenbergs underrättelseman och förbindelseman till USA) som "go-between" till försvarsminister Andersson.³¹ Frågan är naturligtvis varför Inman som ung biträdande marinattaché på USA:s Stockholmsambassad hade kontakter med den svenska försvarsministern via en av Wallenbergs direktörer. Jag sände ett e-postmeddelande med referat av vad Inman hade sagt, som han senare godkände. "I have no objections to it", skrev Inman via sin assistent. Han godkände bland annat följande:

During [my] years, Soviet submarines entered Swedish waters, but there was no deep penetration. Soviet submarine captains were training in the Baltic along the Swedish coast preparing for operations along the US coast. They went into Swedish territorial waters, they crossed the 12 miles territorial limit [from 1978, Sweden extended its territorial waters up to 12 nautical miles], but they never entered the archipelagos.³²

Inman sa att sovjetiska ubåtar under hans tid gick in på svenskt vatten men aldrig innanför de yttersta öarna. Det vill säga att fram till att han lämnade som vicechef för CIA i juli 1982 kränkte sovjetiska ubåtar svenskt territorium, men han sa också, vilket inte fanns med i den text

systems [...] under the surface of the ocean. And think about that, you got an opportunity to place something on a very sensitive location to listen to the highest levels of communication".

31. Samtal med amiral Bobby Ray Inman, april 2015. Efter att jag fann att Inman 2018 uttalat att han var chef för NURO kontaktade jag Tunander och bad honom kontakta Inman. Ola Tunander hade ett samtal med Inman i januari 2021. Inman hade då sagt att han aldrig hade träffat Andersson, och han sa att hans kontakt inte var med Andersson. Inman hade svarat på Tunanders e-post först efter en månad och då föreslagit en telefonkonversation. Det hade gett tid för Inman att stämma av i frågan om han ville göra det. Inman hade för övrigt aldrig sagt till mig att han själv hade träffat Andersson, men han var helt tydlig på att det var med den svenska försvarsministern Sven Andersson han hade haft kontakt.

32. E-postkonversation den 22/5 2015 med Inman via hans assistent.

jag sände till Inman för godkännande, att de respekterade gränsen på tre sjömil (utanför de yttersta öarna). Han sa att de övade med yngre ubåtskaptener i dieselektriska ubåtar längs den svenska kusten för att några av dem senare skulle gå med atomdrivna ubåtar utanför USA:s östkust. Inman sa att US Navy kunde följa de sovjetiska ubåtarnas rörelser med egna hydrofoner utplacerade längs den svenska kusten. Som svar på min fråga om det var ett SOSUS-system han avsåg, sa Inman: "No not SOSUS, another system". SOSUS (Sound Surveillance System) hade kablar som låg på havsbotten med hydrofoner som fångade upp ljud och som sedan överfördes till avlyssningsstationer på land.³³ Men i motsats till SOSUS var de hydrofoner Inman talade om separata enheter, som inte förmedlade informationen via kabel utan "på annat sätt".³⁴

*Nationellt oberoende, medberoende och utelämnande
beroende informationsinhämtning*

Det finns inget skäl att detta system skulle ha lagts ned bara för att Inman slutade på CIA. US Navy bör ha fortsatt att använda dessa hydrofoner kanske till slutet av det kalla kriget. Ett svenskt SOSUS-system, System 4, lades ut från september 1986 i samarbete med amerikanerna. Förberedelserna för det var omfattande under 1985.³⁵ System 4 slutade i en terminalcentral på Muskö. Redan 1982 hade norska hydrofoner köpts in och lagts ut i svenska vatten. Ett av två system lades ut vid Mälstens minstation vid Hårsfjärden.³⁶

I Norge hade man SOSUS-linjer som gick ut från avlyssningsstationer, och inspelningarna analyserades av norrmännen. Det gick ut en kabel i havet från en bemannad station och norrmännen kunde lyssna på alla ubåtar som gick ut från Barents hav och tillbaka. Norsk underrättelse-tjänst ska efterhand ha blivit mycket skicklig på detta. De kunde inte

33. *Dagens Industris* dåvarande korrespondent i Norge och tidigare i Mellanöstern, Anders Hasselbohm, skrev i en debattartikel publicerad 3/2 1992 i *Dagens Nyheter*, "Undervattensspionage godtogs", om att Sverige hjälpte USA installera ett elektroniskt avlyssningssystem i Östersjön kallat Sosus. Enligt uppgift från Hasselbohm hade han tillgång till flera källor som förmedlat informationen, också andra än de Ola Tunander då hade tillgång till.

34. Bobby Ray Inman godkände det jag sände honom utan ändringar, men jag hade inte med i den text jag sände för godkännande den del av telefonsamtalet jag refererar till här.

35. Anders Jallai hänvisar till HMS *Visborgs* krigsdagbok, som säger att utläggningen i Ålands hav började i september 1986 <<https://www.jallai.se/2012/04/amerikansk-sosus-anlaggning-vid-understen-avslojas-i-landsforradaren>>; se också Ola Tunander, *Det svenska ubåtskriget* (Stockholm: 2019) s. 263; Mikael Holmström, *Den dolda alliansen: Sveriges hemliga NATO-förbindelser* (Stockholm: 2011) s. 534–536.

36. Tunander (2019) s. 132.

bara avgöra exakt vilken sovjetisk ubåtstyp det var, men vilken enskild ubåt det var som gick ut från baserna vid Murmansk på Kolahalvön. De kunde också identifiera en hel del västliga ubåtar, amerikanska, brittiska och franska.³⁷ Tunander skriver om ett möte mellan Norge och USA i slutet av 1980-talet då den dåvarande chefen för US Naval Intelligence amiral Bill Studeman ska ha sagt att Norge hade spelat in 90 procent av alla sovjetiska ljudsignaturer, som amerikanerna hade i sitt arkiv.³⁸

Jag kände till Inmans "svenska" hydrofoner tidigare, eftersom jag hade diskuterat dem med Ola Tunander, då verksam som professor vid PRIO, Peace Research Institute in Oslo. Han hade berättat för mig att han under tio år arbetat tillsammans med Robert Bathurst, som hade varit chef för US Naval Intelligence Europe i början av 1970-talet och 1964–1967 hade han varit biträdande marinattaché i Moskva, samtidigt som den fyra år yngre Bobby Inman hade haft motsvarande position i Stockholm. Robert Bathurst sa att han någon gång behövde andas västlig luft och reste till Stockholm för att besöka Bobby Inman. Inman hade då berättat att han hade fått en "deal" med svenskarna om utplacering av hydrofoner längs den svenska kusten. Dessa hydrofoner hade ingen landförbindelse, som det tidigare svenska BHS-systemet (Bottenhydrofonstativen) hade, utan hydrofonerna sände regelbundet ljudinformationen som "tjut" ("bursts") till ett maritimt patrullflyg och sedan sändes informationen vidare till US Naval Intelligence Europe i London. Åren 1969–1972 var Robert Bathurst chef för Naval Intelligence i London och han tog då regelbundet emot information från de "svenska" hydrofonerna. Tunander berättade att varje morgon klockan sju briefade Bathurst amiralen, CINCUSNAVEUR (Commander-in-Chief US Naval Forces Europe), om var alla sovjetiska ubåtar och ytfartyg befann sig i de europeiska havsområdena, inklusive Östersjön. Detta system av hydrofoner längs den svenska kusten underhölls av små italienskbyggda ubåtar, som

37. Tunander (2019) s. 97, 118, 132–135.

38. Tunander (2019) s. 236. Texten om detta möte och om Bill Studemans uttalande fanns i en bildtext som försvann vid bildsättningen. Den löd enligt Tunander: "När Richard Perle ville bestraffa Norge för 'Kongsberg-Toshiba-affären' 1987 och utöva påtryckningar på den socialdemokratiska regeringen, liksom han hade gjort med svenskarna, hölls ett möte mellan USA och Norge i Washington. Perle var burdus, men Studeman förklarade att mycket av den amerikanska obearbetade underrättelseinformationen om den sovjetiska marinen, inklusive mer än 90 procent av USA:s inspelade sovjetiska ubåtljudsignaturer, kom från norrmännen. Det skulle vara ett misstag att på något sätt bestraffa Norge; det skulle slå tillbaka på USA, och det skedde inte."

transporterades till svenska vatten på ombyggda civila handelsfartyg, till exempel tankfartyg som hade en sektion för ett par miniubåtar med en lucka på undersidan av skrovet. Det är något som också hade bekräftats av den tidigare norske chefen för underrättelsetjänsten (1979–1985) konteramiral Jan Ingebrigtsen.³⁹

Norge fick en betydande ställning tack vare sin kompetens på området, medan det verkar som att Sverige lät USA ta hand om såväl inhämtning som informationsbearbetning och analys. US Navy lär knappast ha berättat mer för svenskarna än att det varit viss sovjetisk aktivitet. Man berättade definitivt inte om de västliga operationerna. Hydrofonerna i svenska vatten var än mer hemliga än de norska SOSUS-linjerna, men det norska systemet gav norrmännen i praktiken ett större oberoende. Det är en paradox att det alliansfria Sverige blev mer beroende av USA:s avlyssningssystem än det Natoallierade Norge.

Tunander hade vidare talat med en tredje ansvarig i US Naval Intelligence, som också hade berättat om detta system och som hade berättat att han hade sett en karta, som visade utplaceringen av alla dessa hydrofoner. Hydrofonerna ska ha placerats i strategiska farleder, i "choke points", så kallade flaskhalsar, och de kan vara ganska vida med amerikanska globala mått mätt, och vid öar som Bornholm, Öland och Gotland. Han ville inte berätta om hur många det var eller om deras exakta placering. Han sa att dessa hydrofoner underhölls av ett system av små

39. Tunander (2019), se särskilt kapitel 4 (Tunander har anteckningar från dessa samtal med Bathurst från 1991–1992). När Ola Tunander i januari 2021 samtalade med Bobby Inman (se ovan), bekräftade Inman att han hade känt Robert Bathurst ("Bob"), och att en av attachéerna från ambassaden i Moskva brukade komma till Stockholm på besök var månad för att "shoppa". Bathursts tid i Moskva överlappar med Inmans tid i Stockholm med mer än två år. De kände varandra sedan tidigare, men de måste också ha träffats flera gånger i Stockholm 1965–1967. Inman ville emellertid inte bekräfta att han hade slutit en deal med svenskarna om hydrofoner, som Bathurst hade sagt och som Tunander då, 1991, skrev ned. Inman hävdade nu i stället att han inte kände till några hydrofoner i Östersjön. Han sa: "Jag vet helt säkert att det inte var några [hydrofoner] mellan januari 1965 och juli 1967." Men enligt Robert Bathurst var det själva beslutet som togs vid denna tid och att hydrofonerna var operativa först något år senare. Min slutsats är att Inman sagt för mycket till mig i vårt samtal 2015. Tunander fick intryck av att Inman egentligen ville samtala med honom för att kunna dementera vad han hade sagt till mig. Det verkade som att han hade stämt av med någon på svensk sida om vad som var möjligt att säga, och att berätta om dessa hydrofoner var fortfarande för känsligt. Inman försökte helt tydligt tona ned sin egen betydelse. Han hävdade att han definitivt inte visste något om vad som hände under 1980-talet efter att han hade avgått som vice CIA-chef 1 juli 1982, eftersom han då fram till 1990 inte läste några hemliga dokument. Det kan tyckas märkligt att han inte skulle ha hållit sig ajour under 1980-talet, eftersom han strax därefter (1991) blev president George H.W. Bushs närmaste rådgivare i underrättelsefrågor och president Clintons kandidat till försvarsministerposten (samtal med Ola Tunander januari 2021).

italienskbyggda miniubåtar, som bars till och från svenska vatten av civila handelsfartyg. Dessa miniubåtar var inte baserade i Östersjön. Han sa att miniubåtarnas operationer längs den svenska kusten var mycket hemliga, för svenskarna var mycket känsliga för intrång i deras vatten. De amerikanska hydrofonerna kunde skilja mellan samtliga sovjetiska ubåtar. Amerikanerna hade ljudsignaturer, ”akustiska fingeravtryck” för var enskild ubåt. De var oberoende av övervakning av havsytan.⁴⁰

Byrådirektör Arne Åsklint från FMV:s Ubåtsbyrå var FMV:s specialist på ubåtsljud. Han berättade för Tunander att chefen för FMV:s hydrofonavdelning Väynö Alamaa hade visat honom en hydrofon som en fiskare hade fått upp i ett nät utanför Öland, och som stämde väl med det amerikanska systemet. Han kunde beskriva hydrofonens många detaljer och hur den fungerade.⁴¹ Det finns flera olika källor som anger att ett amerikanskt hydrofonsystem etablerats i svenska vatten. Enligt Robert Bathurst gjorde Bobby Inman sin fantastiska karriär som följd av detta avtal med svenskarna. Enligt vad Bob Woodward har skrivit i en bok, *Veil: The Secret Wars of the CIA 1981–1987* och enligt vad Bathurst har sagt till Tunander, var Inmans svenska källa så bra att CIA försökte stjåla den från Inman och från US Naval Intelligence.⁴²

I samtal som jag hade om min fars försvarsutredning 1965–1967 och om en senare försvarsutredning 1970 visade det sig att huvudsekreteraren i båda dessa utredningar, Rune Blomqvist, också visste om dessa hydrofoner.⁴³ Blomqvist blev expeditionschef i försvarsdepartementet (1972–1974) och senare överdirektör för FMV (1974–1982). För försvarsutredningen var det viktigt att veta att det existerande BHS-systemet, som hade placerats ut från 1950-talet och som nu 1968 skulle dras in, inte skulle ersättas av ett svenskt system, utan av amerikanska hydro-

40. Tunander s. 101.

41. Tunander s. 102. Åsklint ska ha sagt att hydrofonen var cirka en meter i diameter. Att den innehöll en gyrokompass och att den kunde lossöra den del som sände en radiosignal från vattenytan. Därigenom var kapaciteten begränsad och de delar som kunde transporteras till ytan behövde underhållas regelbundet, för att hydrofonen skulle fungera för sin uppgift.

42. Bob Woodward, *Veil: The Secret Wars of the CIA* (London: 1987) s. 206. Stockholmskontorets CIA-chef försökte stjåla den svenska källan från s. 206. ”Inman never liked the Operations Directorate people, going back to 1965 when he had been assistant naval attaché in Stockholm. He had had a terrific source who provided significant military information on other countries. The CIA station, small and arrogant, had tried to steal his source, and failing that tried to burn the source, dropping hints to Swedish authorities that they had a ‘blabbermouth’. Inman never forgot.”

43. Samtal med en tidigare anställd vid det svenska försvarsdepartementet, januari 2020.

foner, som var mycket hemliga. Det innebar antagligen att svenskarna fick något i stället. Någon på svensk sida bör ha fått information från US Navy om de sovjetiska ubåtarna i svenska vatten, rimligen någon i den svenska marinen, och Inman höll även privat kontakt med den senare svenske marinchefen Per Rudberg. Det är möjligt att vi också fick något högteknologiskt system eller något annat. När huvudsekreteraren Blomqvist kände till de amerikanska hydrofonerna kände också ordföranden i samma utredning, min far Karl Frithiofson, till dem, liksom hans chef, försvarsminister Sven Andersson. Den dåvarande marinchefen viceamiral Åke Lindemalm bör också ha varit informerad.

Då jag lägger ihop vad Inman och min källa, tidigare anställd på försvarsdepartementet, sagt till mig och vad Robert Bathurst, Arne Åsklint och en anonym källa inom US Naval Intelligence sagt till Ola Tunander samt vad Bob Woodward skriver i sin bok blir min slutsats att Inman fick en "deal" om utplacering av hydrofoner i svenska vatten med någon på svensk sida (1965–1967), som bör ha varit någon ansvarig på politisk sida. Inman, som USA:s biträdande marinattaché, höll via mellanhand hos Wallenberg kontakt med Sveriges försvarsminister Sven Andersson, vilket betyder att samtalen dem emellan måste ha avhandlat något av stor betydelse, något som var mycket känsligt, och enligt Bathurst gjorde Inman sin fantastiska karriär som följd av denna "deal": att få sätta ut amerikanska hydrofoner i svenska vatten. Inman var den förste amerikanske underrättelseofficer som blev fyrstjärnig amiral. Med stor sannolikhet slöt Bobby Inman och USA sin deal med Sven Andersson. Mycket få personer visste något om det.

Förankring av säkerhetspolitiken – en fråga om demokratiskt styre och nationell säkerhet

Jag talade med historieprofessorn vid Stockholms universitet, Karl Molin, om dessa hydrofoner.⁴⁴ Han konstaterade att informationen inte förvånar honom. Sverige hade ett underrättelsesamarbete med amerikanerna, särskilt inom signalspaningen. Karl Molin har skrivit om 1965–1967 års försvarsutredning och om 1968 års försvarsbeslut.⁴⁵ Jag håller

44. Telefonsamtal och e-postkonversation i februari och maj 2020 med professor Karl Molin.

45. Se Karl Molin, "En realistisk försvarsbudget? Om tillkomsten av 1968 års försvarsbudget", i Gunnar Artéus & Kent Zetterberg (red.), *Realism eller illusion: Svensk säkerhetspolitik under det kalla kriget* (Stockholm 2016).

med Molin. Utbyte av underrättelseinformation är en del av västländers samverkan, där Sverige deltar, och det handlar inte bara om utbyte av informationer utan också om att öppna dörrar till vanlig kommersiell handel inklusive militära vapensystem med västlig teknologi. Det sätter in Sverige i ett internationellt västligt mönster av över- och underordning. Det är pragmatism, det är realpolitik, något som en regering och dess myndighetsstruktur lever av. Men detta avtal om hydrofonerna går längre än vanligt underrättelseutbyte. Att överge ett svenskt system för att lyssna på ubåtsljud i svenska vatten, och låta allt, från utplacering och underhåll av hydrofoner till informationsinhämtning, sammanställning och analys, övergå i amerikanska händer, det satte både Sven Andersson och svensk försvarsmakt i ett beroendeförhållande till amerikanska intressen. Givetvis fanns svensk kapacitet kvar i form av egna ubåtar som kunde fånga upp ljudet av främmande ubåtar och ytfartyg. Men BHS ersattes inte såvitt vi vet av ett nytt svenskt avlyssningssystem och vid samma tidpunkt som BHS avvecklades tillkom det amerikanska avlyssningssystemet. Det är svårt för ett litet land som Sverige att inte vara beroende av andra med större makt och intressen, som USA. Den vetenskapen tycker jag borde gjort att just denna överenskommelse inte blev verklighet. Andra lösningar hade varit möjliga, som gett ett större oberoende. Om Sven Andersson inte förankrade frågan med statsminister Tage Erlander kan det ha skapat ytterligare beroende till amerikanska intressen. Frågan är hur transparens och förankring i det parlamentariska systemet kan möjliggöras också i säkerhetspolitiska mer känsliga frågor. En förankrad säkerhetspolitik förefaller vara mer säker för nationen Sverige än en som kommer till mer i det fördolda. Det handlar också om att vidmakthålla och helst utveckla svensk förmåga och tekniskt kunnande mer specifikt genom avlyssning av undervattensljud genom hydrofoner.

Frågan är om Sven Andersson informerade Tage Erlander. Det finns ingen uppgift som kan avslöja om det skedde. Ingen som jag har tillgång till. Det blir en fråga om att bedöma vad som är troligt eller inte. Jag tror inte Sven Andersson informerade Tage Erlander. Mycket tyder på att inte heller statsminister Olof Palme visste något. Olof Palme var liksom Tage Erlander aktiv i säkerhetspolitiska frågor, också de av mer känsligt och hemligt slag. Olof Palme gav klartecken till att minor skulle sättas in vid ubåtsjakten i Hårsfjärden i oktober 1982, minor som kunde

sänka en ubåt. Han lät kalla upp Sovjets ambassadör i Stockholm, Boris Pankin, till UD och lämnade en diplomatisk protest i form av en note bara timmar efter att ubåtsskyddskommissionens rapport 1983 pekat ut Sovjetunionen som ansvarigt. Protokollförda möten med det socialdemokratiska partiets verkställande utskott från maj 1983 tyder på att Olof Palme och andra VU-ledamöter trodde att det fanns sovjetiska ubåtsaktiviteter i svenska vatten. Med kunskaper om hur de amerikanska hydrofonerna underhölls med västliga miniubåtar kan ett mer försiktigt beteende ha förväntats. Olof Palme kan knappast ha känt till denna verksamhet.

Frågan om Sven Anderssons roll som försvarsminister och mer dold maktbärandare inom svensk säkerhetspolitik är ett intressant forskningsområde. Den relaterar till den svenska alliansfriheten och de avvägningar som gjorts för att som alliansfri nation kunna samarbeta inom informationsinhämtning, vapenteknologi och andra försvarsrelaterade sammanhang. Frågan berör också vad som Magnus Jerneck behandlar i en artikel från 2013. Jerneck skriver att svensk säkerhets- och utrikespolitik präglats av svensk "exceptionalism". Sverige har ställt sig vid sidan av och sökt stå självständigt samtidigt som landet är eller borde vara en integrerad del av västlig utrikes- och säkerhetspolitik.⁴⁶ Jernecks perspektiv är att det är svårt eller fel att föra en svensk exceptionell säkerhetspolitik som går emot en västlig säkerhetspolitik i övrigt. Det svenska inflytandet på internationell säkerhetspolitik kan vara större om påverkan sker genom ett deltagande bland andra västliga länder och inte ett exceptionellt eget svenskt agerande. Jerneck skriver fram för allt om svenskt agerande i samband med Vietnamkriget. Jag menar att det är klart att svensk efterkrigspolitik präglades av en folklig förankring för alliansfrihet och en aktiv utrikespolitik som betonade små staters rätt till självbestämmande och oberoende också om den nationella politiken inte överensstämmer med "västlig" eller amerikansk politik. Exempelen från kalla kriget är flera där demokratiska processer ersatts av diktatoriska i länder där USAs säkerhetspolitik gjort sig gällande, att motsätta sig USAs eller västlig säkerhetspolitik var i Iran 1953, Grekland 1967 och Chile 1973 ett uttryck för och inte emot västliga demokratiska ideal. Gick det att både anpassa sig till en västlig gemenskap för USAs

46. Magnus Jerneck, "Sitting on the Balcony: American Responses, Strategic Dilemmas, and Swedish Criticism of the Vietnam War", *Diplomacy & Statecraft* 24:3 (2013) s. 404–426.

politik och stå upp för svenska folkopinioner och partimedlemmar? Under efterkrigstidens socialdemokratiska säkerhetspolitik förefaller bägge perspektiven, anpassningen till USA och nationellt oberoende, gjort sig gällande. Lite olika betonade beroende på om de uttolkades av Torsten Nilsson, Östen Undén, Sven Andersson eller Olof Palme. Kunde under det kalla kriget svensk "exceptionalism" förenas med de militära kraven på samverkan mellan försvarsmakter, underrättelsetjänster och vapenindustrier? Skapar intressen eller synsätt som står i konflikt hemligheter och bristande förankring i det parlamentariska systemet? Blir det två Sverige som styr? Det politiska Sverige å den ena sidan och det militära Sverige å den andra? "Deals" kan döljas för att inte avslöja svensk försvarsförmåga men absolut inte för att de inte klarar en granskning, ett OK från det parlamentariska systemet. Är det här de amerikanska hydrofonerna i de svenska vattnen ska passas in?

I sina dagböcker skriver Erlander ibland att Sven Andersson är lysande, men ibland är han allvarligt besviken på honom.⁴⁷ Erlander var mycket besviken för att försvarsminister Andersson inte informerade statsministern om misstankarna mot Sovjetunionens spion, överste Stig Wennerström. Spionen Wennerström hade också lämnat uppgifter till USA. Som jag ser det blir det ibland så för spioner, en förutsättning för fortsatt spionverksamhet.⁴⁸ När Wennerström greps var Tage Erlander på semester i Italien. Han visste ingenting, medan Sven Andersson hade vetat om misstankarna mot Wennerström i flera år. Enligt ett CIA-dokument sedan 1959. I ett annat från 1962. Konstitutionsutskottet granskade saken och tio borgerliga ledamöter ville pricka och tio socialdemokratiska fria de utpekade ansvariga, utrikesministern Undén och försvarsministern Andersson för att inte ha informerat statsministern. Lotten fällde avgörandet och gjorde så att Andersson gick fri medan Undén prickades.⁴⁹ Än i dag är frågan obesvarad: varför informerades

47. Erlander (2001) s. 46: "Men om Vougt gick, var finns den stronge mannen? Inte Sven (Andersson), som hela den borgerliga pressen tror. Han är för fylld av reservationer, oklarheter och besynnerligheter för att det skulle gå bra i längden." Tage Erlander, *Dagböcker 1953* (Hedemora 2003) s. 112: "visade än en gång en utmärkt kunnig och skicklig Sven Andersson. Han har många förträffliga egenskaper men opålitligheten gör honom mindre användbar."

48. Jag har information från min far om att det vid tiden då Wennerström arresterades också fanns misstankar, allvarligare misstankar, mot en högre uppsatt befattningshavare, en general. Men denne kom av någon anledning aldrig att arresteras.

49. Torsten Nilsson, *Utänför protokollet* (Stockholm: 1986) s. 377–380. Se även <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP75-00149R000800040038-2.pdf>; <<https://www.cia.gov/>

inte Tage Erlander om spionen Wennerström, överste i Anderssons försvarsmakt och tillfälligt anställd på UD hos Undén?

Jag hade en del kontakt med Ulf Larsson, som också hade varit statssekreterare i försvarsdepartementet (1974–1976) och som sedan var statssekreterare till statsminister Olof Palme (1982–1986). Han skrev till mig i ett e-postmeddelande om samarbetet med amerikanerna: "[det] behöver inte betyda att t.ex. Olof och Ingvar kände till vad som skedde; Sven Andersson kunde nog spela själv om han ville".⁵⁰ Varken Olof Palme eller Tage Erlander behövde känna till "vad som skedde". Också Ulf Larssons efterträdare, Sven Hirdman, har beskrivit saken på samma sätt för mig, se ovan, och en efterträdande försvarsminister till Sven Andersson har kommit med ett liknande vittnesmål.⁵¹ Jag har också fått information som säger det motsatta, att Sven Andersson informerade Tage Erlander, men att det inte är säkert att Erlander informerade Olof Palme då denne tog över parti- och statsministerposterna från Erlander.⁵² För närvarande finner jag det mindre sannolikt att Tage Erlander, om han varit informerad, inte hade fört informationen vidare till Olof Palme då Tage Erlander stod Olof Palme mycket nära under de sista åren. Under och efter ubåtsjakten i Hårsfjärden 1982 gav Olof Palme marinen fria händer att sätta in minor som kan sänka en ubåt. Det tyder inte heller på att han visste att det kunde finnas västliga ubåtar med koppling till hydrofonsystemet. Sven Andersson var under sina tidiga år präglad av USA:s försvar av västvärlden och inte som Olof Palme av Vietnamkriget och av tredje världens fattigdom och koloniala utsatthet. Som försvarsminister i 16 år hade Sven Andersson ägnat sig åt ett tätt samarbete med försvarsindustrin och inte minst med amerikanerna för att få avancerad teknologi.⁵³ Min slutsats är att Sven Andersson förstod att avtalet om US Navy:s hydrofoner i svenska vatten passade lika illa med Tage Erlanders och Olof Palmes världsbild som med uppfattningar om svensk alliansfrihet bland partiets förtroendevalda och medlemmar. Vid den tiden under senare delen av 1960-talet hade Sven Andersson varit partisekreterare

readingroom/docs/CIA-RDP75-00149R000800050034-5.pdf> och <<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP75-00149R000800040051-7.pdf>>.

50. E-post från Ulf Larsson 25/10 2013.

51. Tunander (2019) s. 104–105.

52. En tidigare regeringsledamot och en tidigare anställd vid Försvarsdepartementet.

53. Svensk vapenteologi, inte minst flygvapenteologi innehöll viktiga komponenter som tillverkades i USA och Storbritannien (se den säkerhetspolitiska utredningen under ambassadör Rolf Ekéus, "Fred och Säkerhet: Svensk säkerhetspolitik 1969–89" (SOU 2002:108).

och statsråd i mer än 20 år och försvarsminister i tio år. Han hade ett betydande självförtroende.

När USA under president Ronald Reagan, liksom Storbritannien under Margaret Thatcher, var missnöjda med svensk utrikespolitik och med Olof Palme som sökte en dialog med Sovjetunionen, kunde USA och närmare bestämt CIA-chefen William Casey ta ett beslut om *deception-operationer* i svenska vatten och involvera även brittiska förband i det hela.⁵⁴ De italienskybyggda miniubåtarna, som i ett årtionde hade använts för att underhålla hydrofonerna längs den svenska kusten, kunde visa upp sig, och svenskarna skulle omedelbart peka på Sovjetunionen som den skyldige, vilket gjorde Olof Palmes politik omöjlig. När ubåtarna ändå fanns där, låg det nära till hands att låta dem visa upp periskop eller till och med ubåtstorn, för efter att U-137 hade gått på grund utanför Karlskrona tvivlade ingen på att ubåtarna var sovjetiska. Kanske visste Sven Andersson inte om hur hydrofonerna underhölls, av små italienskybyggda miniubåtar av COSMOS-typ, eller kanske visste han det. Det kan i alla fall ha varit skälet till att Sven Andersson själv ansträngde sig för att bli ordförande i Ubåtsskyddskommissionen mot kritiska röster som hans företrädare som försvarsminister och utrikesminister Torsten Nilsson. De tillhörde samma politiska generation men de hade lite olika politiska positioner. Medan Torsten Nilsson mer betonade stormakternas brott, stod Sven Andersson närmare amerikanerna och briterne.⁵⁵ Som ordförande i ubåtsskyddskommissionen kunde Sven Andersson dölja det faktum att det var västliga miniubåtar i svenska vatten under Hårsfjärdsjakten. Eller som en person med god insyn i det hela sa till mig och till Ola Tunander vid en gemensam lunch i hotell Terminus restaurang i Stockholm:

Om Sven var medveten om de västliga ubåtarna i svenska vatten och misstänkte deras inblandning, tror du inte att han då skulle peka så långt bort från dem som möjligt?⁵⁶

54. Enligt vad Inman sa till mig ansvarade Storbritannien i den brittisk-amerikanska arbetsdelningen inom underrättelseverksamheten (Special Intelligence Projects från ubåt) för Östersjön, medan USA ansvarade för exempelvis Skagerak.

55. Ett uttryck för detta blev att Sven Andersson utnämndes till utrikesminister 1973, då han ersatte Krister Wickman. Ett ministerskifte som påverkade flera medarbetares arbetsuppgifter på UD. Se även <https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0001234512.pdf> samt <<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79T00975A025500080001-0.pdf>>; *Central Intelligence Bulletin* 1 nov. 1973 s. 14.

56. Samtal med en tidigare anställd vid Försvarsdepartementet.